

18 Νοεμβρίου 2008 (κ.ε.)

Πρότυπη – κοινή γλώσσα (Standard - Koine)

Αντί σημειώσεων:

Σ. Α. Μοσχονάς, α) [σειρά επιφυλλίδων για τη γλωσσική τυποποίηση στο περ. *Cogito*](#)

β) [«Διορθωτικές πρακτικές»](#).

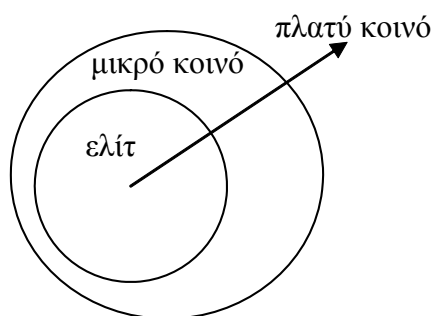
Α. Τύποι γλωσσικής ποικιλίας

- γλώσσα
  - πρότυπη
  - κοινή
- διάλεκτος
- ιδίωμα
- προφορά
- ιδιόλεκτος
- κοινωνιόλεκτος

βλ. Μ. Κακριδή-Ferrari & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου, «Η γλωσσική ποικιλία και η διδασκαλία της νέας ελληνικής ως ξένης γλώσσας». Στο *Η νέα ελληνική ως ξένη γλώσσα*, Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, 1996, 17-49 [στα Αναγνώσματα του μαθήματος]

Β. Διαδικασίες τυποποίησης κατά τον Ε. Haugen, “Dialect, Language, Nation” (1966):

	<i>μορφή – form</i>	<i>λειτουργία - function</i>
<i>σχεδιασμός - initiation</i>	επιλογή – selection (=status planning)	επεξεργασία - elaboration
<i>υλοποίηση - implementation</i>	κωδικοποίηση – codification (=corpus planning)	αποδοχή - acceptance

Η τυποποίηση ακολουθεί λοιπόν καθορισμένη επικοινωνιακή φορά, από μία αρχική ελίτ προς ένα «μικρό κοινό» που αποτελείται από λογίους (επαγγελματίες της γραφής, λογοτέχνες, εκπαιδευτικούς, δημοσιογράφους, αλλά και πολιτικά πρόσωπα), και, τέλος, προς το «πλατύ κοινό», εντός του οποίου διαχέονται τα αποτελέσματά της.

Συζήτηση. Συμβολή στη γλωσσική τυποποίηση:

1. των προσώπων (πνευματική ελίτ, φιλόλογοι-γλωσσολόγοι, συγγραφείς, πολιτικοί, διορθωτές, επιμελητές, «γλωσσοτοποτηρητές»-«γλωσσική χωροφυλακή» κλπ.)
2. των θεσμών (Ακαδημίες, εκπαίδευση, Μ.Μ.Ε., γλωσσικοί όμιλοι κλπ.)
3. των θεσμικών έργων (Γραμματική, Λεξικό).

Γ. Τυποποίηση κοινής νεοελληνικής

- Η κοινή νεοελληνική ως εξέλιξη/προϊόν διμορφίας (γλωσσικό ζήτημα).
- *Υπολειμματική διμορφία:* Κοινή = δημοτική + ολίγη καθαρεύουσα.

Διμορφία (Diglossia)

- Ferguson C. A., 1959. "Diglossia". *Word* 15 (1959), 325-40. [αναδ. στο P. P. Giglioli, επιμ., 1972, 232-251, και στο Paulston & Tucker, επιμ., 2003, 345-358.]
- J. Fishman, "Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism", *The Journal of Social Issues* 23.2 (1967), 29-38 [αναδ. στο Paulston & Tucker, επιμ., 2003, 359-366.]
- J. Fishman, "Bilingualism and Biculturalism as Individual and as Societal Phenomena", *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 1.1 (1980), 3-15.

- [Ζητήματα ορολογίας](#)
- [Μοντέλο του Ferguson: κριτήρια](#)
- [Μοντέλο του Fishman: συνδυασμός δι-μορφίας/γλωσσίας και δι- \(ή αμφι-\) γλωσσίας](#)
- Εφαρμογές:
  - ◆ Διμορφία και τυποποίηση
  - ◆ Γλωσσικό ζήτημα
  - ◆ Διμορφία στην Κύπρο

Βλ. επίσης Σ. Α. Μοσχονάς, [«Κοινή γλώσσα και διάλεκτος: Το ζήτημα της “γλωσσικής διμορφίας” στην Κύπρο»](#).

Σε μερικές κοινότητες η επιλογή «ύφους» δεν είναι προσωπική υπόθεση του ομιλητή. Στις κοινότητες αυτές υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός τρόπος μόνιμης ρύθμισης, η οποία συνήθως προσλαμβάνει διχοτομικό χαρακτήρα.

κοινωνική } { διγλωσσία (bilingualism)
ατομική } { διμορφία (diglossia)

Ορισμός της ‘διμορφίας’ από τον Ferguson (σσ. 244-245 στο Giglioli, επιμ., 1972):

«Διμορφία είναι μια σχετικά σταθερή γλωσσική κατάσταση όπου, εκτός από τις πρωταρχικές διαλέκτους της γλώσσας (στις οποίες μπορεί να περιλαμβάνεται μία κοινή ή τοπικές κοινές), υπάρχει μία εξαιρετικά αποκλίνουσα [πολύ διαφορετική], σε μεγάλο βαθμό κωδικοποιημένη (συχνά πιο σύνθετη στη γραμματική της δομή) επιβεβλημένη [υπέρθετη] ποικιλία η οποία είναι φορέας μεγάλης και σεβαστής γραμματείας, είτε προγενέστερης γλωσσικής περιόδου είτε άλλης γλωσσικής κοινότητας· η ποικιλία αυτή μαθαίνεται στην επίσημη εκπαίδευση και χρησιμοποιείται για τους σκοπούς του γραπτού ή του επίσημου προφορικού λόγου, αλλά από κανέναν δεν χρησιμοποιείται στην καθημερινή συνομιλία.»

Περιπτώσεις που μελέτησε ο Ferguson (1959):

1. Ελλάδα: Y = καθαρεύουσα,
X = δημοτική
2. Αραβικά: Y = κλασικά αραβικά,
X = διάφορες τοπικοί διάλεκτοι
3. Ελβετία: Y = πρότυπη γερμανική (Hochdeutsch),
X = ελβετική διάλεκτος (Schweizerdeutsch)
4. Αιτή: Y = πρότυπη γαλλική,
X = τοπική κρεολή

Η διμορφία χαρακτηρίζεται (στενά) από τρία χαρακτηριστικά

1. Δύο διακριτές ποικιλίες χρησιμοποιούνται στην ίδια κοινότητα, η πρώτη θεωρείται Y(ψηλή) και η δεύτερη X(αμηλή) (High – Low Variety).
2. Κάθε ποικιλία επιτελεί διαφορετικές λειτουργίες, έχει ξεχωριστά πεδία χρήσης. Y και X βρίσκονται σε «συμπληρωματική κατανομή».
3. Κανείς δεν χρησιμοποιεί την Y στην καθημερινή κουβέντα (για τις καθημερινές ανάγκες επικοινωνίας).

«Ferguson’s 9 rubrics» (για το χαρακτηρισμό της διμορφίας)

1. ξεχωριστά πεδία χρήσης (function)
2. κοινωνική αξιολόγηση (prestige)
3. γραμματεία (literary heritage)
4. τρόπος εκμάθησης (mode of acquisition)
5. τυποποίηση (standardization)
6. σταθερότητα (stability)
7. τυπικό / μορφολογία })γραμματική(
8. λεξιλόγιο }
9. φωνολογία }

Πεδία χρήσης (λ.χ., καθαρεύουσας-Y, δημοτικής-X)		
Θρησκεία	Y	
Εφημερίδες (κύριο άρθρο)	Y	
Τηλεόραση (ειδήσεις)	Y	
Τηλεόραση (σίριαλ)		X
Εκπαίδευση (γραπτό υλικό, παράδοση)	Y	

Πεδία χρήσης (λ.χ., καθαρεύουσας-Y, δημοτικής-X)		
Θρησκεία	Y	
Εκπαίδευση (ερωτήσεις, συζήτηση)		X
Ακαδημαϊκή συζήτηση	Y→	X
Πολιτική ομιλία	Y	
Γραπτός λόγος	Y→	X
Ραδιόφωνο	Y→	←X
Λογοτεχνία	Y→	X
Οικογένεια		X
Αγορά		X
Κουτσομπολιό		X

Έναν κατάλογο των λόγιων στοιχείων που ανέχεται ή επιζητά το γλωσσικό αισθητήριο των εγγράμματων ομιλητών της κοινής γλώσσας παρουσιάζει ο Geoffrey Horrocks στο τέλος της νηφάλιας και εμπειριστατωμένης Ιστορίας του της ελληνικής (*Greek: A History of the Language and its Speakers*, Λονδίνο, 1997). Υπάρχουν και εκτενέστεροι κατάλογοι, ο Άγγλος γλωσσολόγος όμως παραθέτει εκείνα τα στοιχεία της λόγιας γλώσσας που η δημοτικιστική πρακτική, της μιας ή της άλλης περιόδου, θέλησε να απαγορεύσει ή να εξομαλύνει, ενώ τώρα πια θεωρούνται «απολύτως» φυσιολογικά.

Οι σημαντικότερες επισημάνσεις του Horrocks είναι οι ακόλουθες: Πάγκοινες λέξεις όπως «ποιητής», «εκδρομή», «στοιχείο», «έκταση», «εχθρός», «παύση», «συμφωνώ», «ρεύμα» παραβιάζουν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, τους φωνολογικούς και φωνοτακτικούς κανόνες της δημοτικής. Η ονοματική μορφολογία σώζει πολλά παραδείγματα της λόγιας κλίσης: τα δευτερόκλιτα θηλυκά σε -ος («η οδός», «η μέθοδος»), τα τριτόκλιτα ουδέτερα σε -ον/-οντος, -εν/-εντος, -ός/-ότος, -ώς/-ώτος, -αν/-αντος («προϊόν», «ενδιαφέρον», «φωνήεν», «γεγονός», «καθεστώς», «σύμπαν»), τα επίθετα σε -ής και -ύς («επιμελής», «ευρύς»). Γράφεται και λέγεται, έστω και υφολογικά χαρακτηρισμένη, έστω και ιδεολογικά στιγματισμένη, η γενική σε -εως («της κυβερνήσεως»). Πολλά συναιρεμένα (ή «συνηρημένα»;) ρήματα σε -εω και -άω κλίνονται μερικώς κατά το αρχαίο υπόδειγμα (π.χ. «επιχειρώ», «προηγούμαι», «αντιδρώ», «εξαρτώμαι»). Γίνεται «κανονική» χρήση των μεσοπαθητικών τύπων των παλιών αθεματικών («επιτίθεμαι», «συνίσταμαι»). Διατηρούνται: αρκετοί μεσοπαθητικοί αόριστοι σε -θην (αντί για -θηκα: «συνελήφθησαν»), η λόγια μορφολογία σε -ευσα (αντί για -εψα: «συσσώρευσα»), η εσωτερική αύξηση πολλών εμπρόθετων («εισέπραξα»). «Γνωρίζουν αναγέννηση», καθώς λέγεται, οι επιθετικοποιημένες μετοχές σε -ων/-ουσα/-ον, -όμενος/-η/-ον, κάποτε και με αναδιπλασιασμό («ο προκύπτων τόκος», «οι εργαζόμενες γυναίκες», «οι τεταμένες σχέσεις»). Είναι αισθητή η τάση για χρήση λόγιων τύπων στη σύνθεση («μιλώ/μιλάς», αλλά «συνομιλώ/συνομιλείς»: «διώχνω», αλλά «επιδιώκω»). Απολιθώματα της αρχαϊστικής σύνταξης (γενικές απόλυτοι, δοτικές, αρχαίες προθέσεις) διασώζονται σε εκατοντάδες στερεότυπες φράσεις («Θεού θέλοντος», «προκειμένου να», «τοίς εκατό(ν)», «υπόψη», «κατευθείαν», «εν αντιθέσει προς») — περισσότερες από 2.000 τις υπολογίζει η γλωσσολόγος Άννα Ιορδανίδου, με μετρήσεις στον καθημερινό Τύπο των τελευταίων χρόνων, ιδιαίτερα σε εφημερίδες όπως «Η Καθημερινή» και «Το Βήμα». Τέλος, το πνεύμα της νεκρής καθαρεύουσας, επισημαίνει ο Horrocks, επιβιώνει στους νεολογισμούς που συνεχώς πλάθονται για να ονοματίσουν νέα πράγματα και ιδέες, κατά το υπόδειγμα ξένων λέξεων.

(Απόσπασμα από Σ. Α. Μοσχονάς, «Πόση καθαρεύουσα επιτρέπει η δημοτική;», *Η Καθημερινή* 1/10/2000, 53· βλ. σχετικές [επιφυλλίδες για την τυποποίηση](#).)

Συνδυασμός διγλωσσίας (*diglossia*) - αμφιγλωσσίας (*bilingualism*) κατά τον Fishman:

+ διγλωσσία	με θεσμική ενίσχυση της αμφιγλωσσίας	- διγλωσσία	2 γλώσσες ανταγωνίζονται στα ίδια πεδία
+ αμφιγλωσσία		+ αμφιγλωσσία	
+ διγλωσσία	δύο μονογλωσσίες στην ίδια επικράτεια	- διγλωσσία	σπάνια περίπτωση
- αμφιγλωσσία		- αμφιγλωσσία	

Συζήτηση. Παραδείγματα συνδυασμού διμορφίας – διγλωσσίας.